

ושננתם? ושלשתם!

אליעד טובול

אומרת הגמרא בקידושין (ל' ע"א) – "אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא מאי דכתיב ושננתם לבניך אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד מי יודע כמה חיי? לא צריכא ליומי".

הגמרא שואלת מדוע נאמר "ושננתם" ולא "ושניתם" (רש"י) ועונה שיש לאמר "ושלשתם". ישנם מספר טעמים שונים המובאים בספרים:

א. המהר"ל בספרו 'חידושי אגדות' מביא שני פירושים.

- "ושננתם" – האות נ' הראשונה הינה דגושה ולכן זה כאילו יש כאן עוד נ', הנ' השניה במילה לכאוריה מיותרת (שלא נאמר 'ושניתם') ואז נמצינו שיש שלושה נ' במילה והם מרמזות על שלושת חלקי התורה - "ושלשתם".
- בגלל הניקוד של המילה - המילה "ושננתם" נקודה בניקוד זהה למילה "ושלשתם" לרמז שיש לשלש את הלימוד.

ב. שואל ה'פני יהושע', למה משלשים? ומסביר שתלמיד חכם צריך לשנות ולחדד לימודו ואז יחדש חידושים והלכות וכל זה רק אם לימודו יהיה ברור לו מאוד, ואיך יהיה ברור לו? רק על ידי לימוד מקרא, משנה וגמרא!

והכוונה ברורה – שיש ללמוד שליש מהזמן במקרא, שליש במשנה ושליש בתלמוד.

מוסיפה הגמרא ושואלת שם האם אדם יודע כמה זמן יארכו חיו?

התוספות והרמב"ם מתרצים שיש לחלק את יום הלימוד לשלישים.

ישנו תירוץ נוסף של רש"י (עבודה זרה י"ט ע"ב) שמפרש שהכוונה היא לחלוקה של ימי השבוע - יומיים ילמד מקרא, עוד יומיים ילמד משנה וכו'. אם כן מה עם היום החסר? מפרש ה'נימוקי יוסף' שביום שבת על התלמיד לחזור על כל מה שלמד במשך השבוע.

שם בגמרא מובא הפסוק "וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתוֹלַע עָלָיו פְּלִגֵּי מַיִם אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעָלָהּ לֹא יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלַח" (תהילים א, ג). ושואלת הגמרא מה הכוונה "על פלגי מים"? ומתרץ רב תנחום בר חנילאי: "לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד מי ידע איניש כמה חיי כי קאמרין ביומי". כלומר 'פלגי' משמעותו החלוקה לשלישים.

מפרש שם התוספות שבגלל שדרשו חז"ל לשלש הלימוד תיקן רב עמרם גאון לפני התפילה לקרוא פרשת התמיד – מקרא, איזה מקומן" - משנה וברייתא דרבי ישמעאל - תלמוד.

ה'בן איש חי' בספרו 'בן יהוידע' מביא כמה חידודים על דברי הגמרא בעבודה זרה, על המילים "על פלגי מים":

א. "ואם יתקפו האֶתְדֵּי הַשָּׁנִים יַעֲמְדוּ נִגְדוֹ וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בְמִהְרָה יִנְתֵּק" (קהלת ד, יב) - "ואם יתקפו האחד" - זהו התלמוד, "אז השנים" - הם המקרא והמשנה, "יעמדו נגדו" - שהתלמוד מפרש דברי המקרא ודברי המשנה. "והחוט המשולש לא במהרה ינתק" - הלימוד המשולש בשלושה אלו, לא במהרה ינתק, שלא ישתכח מן הלב.

ב. "שְׁלֹשָׁה הֵמָּה מֵיִטְבֵי צֶעֶד וְאַרְבָּעָה מֵיִטְבֵי לֶכֶת" (משלי ל, כט) - שלושה הכונה למקרא, משנה ותלמוד שהם מטיבי צעד לישראל "וארבעה מיטבי לכת" הם ארבעת חלקי הפרד"ס.

עד כאן ראינו שאדם צריך לחלק את זמן לימודו (יום או שבוע) לשלישים שבהם יעסוק במקרא, במשנה ובתלמוד. אך למעשה בזמננו, לרוב, אין הדבר נעשה כך. רוב היום אנו עוסקים בתלמוד (בין בעיון ובין בבקיאות). מכאן נשאלת השאלה למה לא לומדים בסגנון הנ"ל בתקופתינו? התוספות בעבודה זרה (י"ט ע"ב, ד"ה 'ישלש') מביא את דברי ר"ת מסנהדרין (כ"ד ע"א) שסובר שעל ידי הש"ס אנו פותרין את עצמנו מהכל. כיצד? התלמוד בבלי שאנו עוסקים בו הוא מספיק ללימוד משום שהוא כלול במקרא, במשנה ובתלמוד (מדרשים), על פי הנאמר בגמרא שם - "בבל - אמר ר' יוחנן כלולה במקרא, כלולה במשנה, כלולה בתלמוד".

שאלה נוספת המתבקשת היא האם כל אדם מצווה על מצוה זו, כולל תלמידי חכמים ורבנים? וכן באיזה שלב בחייו של האדם הוא מצווה בדרך למידה זו?

אומר הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"א הי"ב) - הדברים שנאמרו בגמרא הנ"ל הם לגבי תחילת לימודו של אדם, אך כאשר יגדיל חכמה לאחר שלמד מקרא ומשנה יעסוק וישננם לעיתים כדי שלא ישתכח ממנו, אך רוב זמנו עליו לעסוק בתלמוד! ועל זה, כתב ה'כסף משנה' (שם), אנו סומכים שאין אנו משלשים את לימודנו.

כתב הריטב"א (עבודה זרה י"ט ע"ב בשם רבו) שענין השילוש הוא דוקא כאשר האדם בתחילת תלמודו אך כאשר האדם מילא כרסו במקרא, משנה וכן בתלמוד או יעסוק רב זמנו בתלמוד בהעמקה וישלים פרשיותיו עם הצבור (ברכות ח' ע"א - "אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו") בכל שבת ויעיין מעט בנ"ך.

שו"ע הרב בהלכות תלמוד תורה (ב', א' - ב'), מפרש גם כן שמדובר בתלמיד חכם שכבר מילא כרסו בתורה שבעל פה ובמקרא ובקיא בה במאוד מאוד, ועכשיו הגיע זמנו לעסוק רב זמנו בתלמוד בעיון

ולפלפל בהן, בקושיות ופירוקים, לירד לעומק הסברות וטעמי ההלכות להבין דבר מתוך דבר ולחדש הלכות וכו'.

אם כך כיצד יש לחלק את זמננו?

כתב רבינו ירוחם (דבריו מובאים בב"י יו"ד רמ"ו, ד' בבדק הבית) שמה שאמרו שלישי במקרא זה דוקא לתינוק שלא למד כל צרכו במקרא אבל אדם שקרא מקרא אין הוא רשאי לעסוק במקרא שלישי זמנו, משם שיבטל משנה ותלמוד!

הרמ"ה (בחידושו ל' ע"א) כתב שלא נאמרו דברי הגמרא האלו אלא בזמנם שהיה "לבם רחב", והיה מספיק להם שני שלישים מהזמן לצורך לימוד משנה ותלמוד. אבל בימינו אין זה מספיק לנו שהרי בפשטות המקרא אין הזמן מספיק לנו והלואי יספיקו שאר ימותינו למשנה ולתלמוד.

ובכל זאת הדברים האלו עדיין קשים מאוד ליישום וכמעט בלתי אפשריים. הרי בעוונותינו הרבים לא זכינו להגיע לגיל חמש עשרה עם ידע מעמיק במקרא ובמשנה וכיצד ניגש אל הגמרא והרי קודם צריך לשים דגש על המקרא והמשנה?

הרב שלמה אבינר שליט"א נשאל בספרו ('חיי עולם' עמ' 279) את השאלה הנ"ל. תשובתו היא שאמנם הרמב"ם והשו"ע כותבים שיש לחלק את הלימוד לשלושה חלקים שונים, אך הר"ן פירש את הגמ' בצורה שונה. כתב הר"ן (קידושין ל' ע"א, עבודה זרה י"ט ע"ב) - "ולאו דווקא שישליש ימותיו בשוה, שהרי התלמוד צריך זמן הרבה ואף המשנה חמורה מן המקרא, אלא לומר שיתן זמן לכל אחד כפי הראוי לו" עכ"ל. וכן כתב בשו"ע הרב - "ליתן לכל אחד שיעור זמן כפי הראוי לו בכל יום ויום כדי שיגמור כולו בשוה ואחר כך כל ימיו לסבור ולעיין" (הלכות תלמוד תורה ב', ב'). כמו כן פירש רבינו תם (בתוספות הנ"ל) שלימוד הגמרא כולל את הכל. ולסיכום אומר שמי שלא למד לפי הסדר המופיע במשנה באבות - חמש למקרא, עשר למשנה וחמש עשרה לתלמוד - מוטל עליו לתלמוד כולם ביחד, במקביל, ולהקדיש לכל אחד מהלימודים זמן פרופורציונלי.

כתב הראי"ה קוק ב'אורות התורה' (ט, ג): "וכשילך בדרך זה בכל יום תמיד, יחבר עם זה שיעורים להקפה כללית בתורה שבכתב, וזמנים גוונים מדי יום ביומו לקנין הידיעות של האגדות, המדרשים, ספרי המוסר, המחקר והקבלה, בשמירת המדרגות, וריוח זמן למחשבה עצמית, להרחבת הרגשות הטובות, ושיעור קבוע לתלמוד בגירסא, מדי יום ביומו, וזמנים מפוזרים לבירור עומקה של הלכה בהרחבה ופלפול בענינים מפוזרים, כדי להרחיב את הדעת ולהתעמק בעיון, שהוא נצרך מאד לכל דורש תורה".

בצוואת בעל 'נתיבות המשפט' זצוק"ל (מופיע בספר 'שלום ירושלים' עמוד ק"צ) הדגיש שיהיה לכל תלמיד ותלמיד שיעור קבוע בכל יום למקרא ולמשנה. ועל אף שאמרו חכמינו ז"ל שתלמוד

בבלי בלול מכולם, זה משום שהם מלאו כבר כרסם במקרא ובמשנה. ומוסיף ואומר "אין יצא הרע שולט ללמוד שלא לשמה בלימוד מקרא ומשנה!".

נמצינו למדים שבזמננו, שרובנו בעוונותינו הרבים לא זכו בגיל חמש להתחיל מקרא, ובגיל עשר ללמוד משנה ובגיל חמש עשרה לגמרא, על התלמיד לחלק את יומו לשלושה חלקים לאו דוקא שוים (כדברי הר"ן שהוזכר לעיל), בצורה פרופורציונלית שבה ילמד מקרא, משנה וגמרא וכמובן שהדגש הוא על הגמרא משום שהיא מכילה את הכל, כנ"ל. וכן אומרת הגמרא במסכת בבא מציעא (ל"ג ע"א): "גמרא – אין לך מדה גדולה מזו".

הדברים הנ"ל נאמרו לגבי מקרא, משנה ותלמוד, אך ידועים דבריהם של חכמי ישראל שכל אדם צריך ללמוד אמונה ומוסר. גם אדם שמאמין בלב שלם צריך ללמוד שהרי האמונה היא דבר שהולך ומתגדל. אמונה בה' היא הדבקות בה', קישור לה', הכרת ה', והיא צריכה להתגדל כל הזמן (הרב אבינר, חיי עולם, פרק ז' שאלה ב'). ואכן רובנו הגענו משיבות תיכונות ולרוב הדבר הראשון שאנו מחפשים זה כמה לומדים אמונה בשיבה? אנו צמאים לאמונה! לכאורה נראה שלימוד האמונה לא נכלל בלימוד המשולש! אך לא כך הדבר. ידועים הדברים שגם בגמרא יש לימודי אמונה ומוסר רבים והספרים האמוניים והמוסריים המקובלים שואפים את דבריהם מן הגמרא. הרי דרשות האגדתא בגמרא הינם לימודי אמונה ומוסר: "בדרשות ההגדות להתבונן מתוכם מוסר השכל לידע את ה' כמו שאמרו חכמים רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם למוד דברי אגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומתדבק בדרכיו כי רוב סודות התורה שהיא חכמת הקבלה וידיעת ה' גנוזים באגדות" (שו"ע הרב יו"ד, הלכות תלמוד תורה ב', ב'). ובכל זאת גם האגדות בגמרא לפעמים מאוד קשות ועוד יותר קשה להבין ולקלוט מהם את המסר, לפיכך נדרשים לנו הספרים הקדושים לעזר ולימוד קבוע, ואין ספק שיש ללומדם. כותב הראי"ה קוק לאחיו: "לשים לב למוסר וליראת ה', כפי מסת הפנאי, כי זהו עיקר הכל" (אגרות הראיה א', אגרת ט'). אמנם זהו העיקר, אך אין זה אומר שיש ללמוד מוסר ואמונה כל היום. הכל צריך להיות במידה, בפרופורציה. אי אפשר לקלוט את לימודי האמונה אם הם מרובים מדי. "ולימוד ספרי מוסר ועיון תקבע בסדר יפה, שלא תבזבז כוחות לימודיים ההלכיים יותר מהמידה" (שם, אגרת מ'). לאמונה ומוסר יש להקדיש לפחות שעה מן הלימוד היומי אך לא יותר משעתיים. למסקנה, כותב שם הרב אבינר: "ודאי שיש ללמוד אמונה, לימוד זה הוא נשמת הלימודים, הוא מדריך אותנו מה לחשוב, אך אין לפרוק את עול לימוד התלמוד המייגע, שמדריך אותנו מה לעשות, ואיך לתקן עולם במלכות שדי".

ובע"ה נעשה ונצליח!